

Nataša Barišić

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju

PROMJENE U OBITELJI KAO NOSITELJICI ODGOJNIH VRIJEDNOSTI (NEKAD I DANAS)

Sažetak

Razvojem ljudskog društva razvija se i obitelj kao osnova i temelj društva. Obitelj je kolijevka čovječanstva s obzirom na svoju ulogu u sustavu vrijednosti društva i generacijsku ulogu njihova prenošenja. Kako se društvo konstantno suočava s različitim i mnogobrojnim promjenama unutar raznih područja, od gospodarskoga, ekonomskog, socijalnog, moralnog, tako se mijenja i obitelj kao zajednica. Stupanje u brak i zasnivanje vlastite obitelji drukčije je za mlađe generacije nego što je bilo prije. Mladi se danas izrazito teško osamostaljuju, ističe se tendencija za višim obrazovanjem i uspješnijom karijerom što naposljetku rezultira odgađanjem braka i roditeljstva, kao i sve manjim brojem djece u obitelji. U radu će se detaljnije opisivati novonastale razlike između tradicionalnih i suvremenih obitelji, braka, kao i vrijednosti koje se mijenjaju kao što se razvijaju nove. Posebno će se istaknuti uloga roditelja kao vrlo odgovorna i zahtjevna, ona koja se mijenja zajedno s izazovima suvremenog društva te može biti istovremeno izazovna i stresna, ali u konačnici uvijek sigurna i zaštitna funkcija unutar obitelji.

Ključne riječi: vrijednosti, struktura obitelji nekad i danas, društvene promjene

1. Uvod

Suvremene se obitelji razlikuju od tradicionalnih i patrijarhalnih. Svaka obitelj sadrži vlastite karakteristike, svoju dinamiku koja se odnosi na socijalne i društveno-kulturne elemente te klimu koja definira međudnose unutar određene obitelji. Postoji jedno zajedničko obilježje za svaku obitelj, a to je da je njezina primarna zadaća osigurati adekvatan razvoj svakom pojedincu, te se usmjeriti na stvaranje uvjeta za taj razvoj (Stevanović, 2000). Upravo simboličko-interakcijska teorija nalaže da se obitelj promatra kroz interakciju, odnosno komunikaciju i igranje uloga (supruga, suprug, majka, otac, kći, sin) u obitelji, kako bi se uvidjelo ponašanje članova u obitelji i samo njezino funkcioniranje. Osim toga, ekološka teorija promatra obitelj kao jedan sustav, odnosno ekosustav pri čemu se ističe međusobna povezanost odnosa ljudi prema okolini i unutar obitelji. Jedna od relevantnih pretpostavki navedene teorije jest da obitelj sebe fizički, biološki i ekonomski održava te pruža psihosocijalne i hranidbene funkcije za sebe kao zajednicu i za sve njezine članove pojedinačno. Osvrćući se na teoriju socijalne mreže, navedena u obzir uzima razmjenu informacija, ljubavi, emocija, dobara i sl., što se u pravilu i treba razmjenjivati unutar obitelji,

odnosno među članovima te iste obitelji (Janković, 2004). Obiteljski je dom mjesto prvog odgoja i središte procesa ljudskog razvitka i oblikovanja. Kroz pripadanje obitelji dijete upoznaje sebe i druge ljude, uspostavlja prve kontakte, razvija kulturno ponašanje, spoznaje svijet, steže prva znanja, vještine i navike, započinje proces socijalizacije itd. Dakle, dijete u najranijem djetinjstvu u svojoj obitelji uči prve korake života, što je posebno važno za formiranje ličnosti kao i cjelovitoga djetetova razvoja. Stoga je malom djetetu potrebna pomoć i podrška od njegovih najbližih, odnosno od roditelja, uže i šire obitelji i ostale zajednice u kojoj se svakodnevno nalazi. Uz tople obiteljske odnose i temeljne vrijednosti koji se mijenjaju i nadograđuju, rast i razvoj svakog djeteta odvija se pravilno. Današnja slika društva izložena je brojnim promjenama. Pod utjecajem zapadnjačkih inovacija i općih društvenih promjena uočljive su sve liberalnije težnje u organizaciji i shvaćanju smisla života i življenja. Može se reći kako dolazi do svojevrsne krize tradicionalne obitelji što uzrokuje pojavu novih suvremenih oblika obitelji, odnosno dolazi do pojave alternativnih obitelji i njegovanja novih vrijednosti. Shodno navedenom, ovim će se radom pokušati odgovoriti na pitanje jesu li tvrdnje povezane s obitelji kao mjestom gdje život počinje i ljubav nikad ne završava te roditeljima koji, slikovito rečeno, nose krila djeteta i kada su mu slomljena, isključivo društveno poželjne norme našeg društva ili istina koja živi unutar obitelji. U nastavku rada stavlja se naglasak na čimbenike promjena i različite definicije obitelji te će se objasniti vrijednosti u međudjelovanju tradicije i obitelji. Nadalje, objasniti će se poveznice suvremene i tradicionalne obitelji, odnosno utvrdit će se promjene obitelji u suvremeno doba što uključuje bračnu ranjivost, novo značenje roditeljstva i pad nataliteta te produljenje ostanka djece u obitelji.

2. Čimbenici promjena

U postmodernističkim obiteljima događaju se krucijalne promjene pod utjecajem ubrzane modernizacije, urbanizacije, industrijalizacije, liberalizacije i individualizacije što se upravo i smatra čimbenicima promjena. Od davnina je društvo izloženo različitim promjenama u svim fazama razvoja te se uočavaju razlike u sustavu vrijednosti pri čemu se zapaža tzv. mnogostruka destruktivnost koja ima svoj odraz u gospodarskom, socijalnom i moralnom kontekstu (Jančić i sur., 2019). Utjecaj zapadnog društva, odnosno liberalizam smatra se važnim čimbenikom promjena te su se filozofija individualizma i slobodniji izbor načina života pojavili kao posljedica njegove dominantnosti u posljednjih nekoliko desetljeća (Maleš, 2012). Prethodno spomenuti procesi modernizacije i urbanizacije prije svega dovode do promjena unutar obitelji što uključuje krizu društva te razaranje obitelji i braka. O tome svjedoči mijenjanje uloga muškaraca i žena

koje vodi nesporazumima u braku i u obitelji. Osim utjecaja na ulogu muškarca i žene, procesi urbanizacije, odnosno industrijalizacije i liberalizacije, odnosno individualizacije utjecali su na sve učestalije razvode braka, pojavu izvanbračnih zajednica, jednočlanih kućanstava, samohranog roditeljstva, krize roditeljstva i krize majčinstva što je promijenilo definiciju i strukturu obitelji. Osim navedenog, proces modernizacije vodi ubrzanom načinu života, promjenama vrijednosti koje poprimaju iskrivljenu sliku ispunjenu sebičnošću, zanemarivanjem drugih, ravnodušnošću i usmjerenošću samo na vlastitu korist. Čovjek žudi za moći i dominacijom, odstranjuje se od društva i udaljava se od istinskih i pravih vrijednosti što ima utjecaja na humanizaciju i društveni poredak, ali i na tradicionalni oblik života unutar obitelji, odnosno dolazi do nejasnoća u ostvarivanju uloga u braku i obitelji (Jančić i sur., 2019). Dakle, važno je osvrnuti se na to kako se u unutarnje čimbenike koji uništavaju brak i obitelj ubraja ljudska sebičnost, nespremnost i nesposobnost za komunikaciju, individualna sloboda koja vodi bračnoj nevjernosti i zlu različitih ovisnosti (Koprek, 2015). U 21. stoljeću čovjek živi u atomiziranom svijetu pri čemu je hijerarhija tradicionalnih vrijednosti na gubitku, a do otuđenosti dolazi upravo zbog navedenog hedonizma, neograničenosti želja i očekivanja, materijalizma i individualizma bez uvažavanja, točnije, s obezvrjeđivanjem drugih kako bi se postigli vlastiti ciljevi. Druge se podređuje vlastitim planovima te takvim funkcioniranjem obiteljski odnosi pate (Stala, 2015). Bilo da je riječ o ženi ili o muškarcu, oboje usmjeravaju težnju na profesionalno napredovanje i materijalno blagostanje. Kultura individualizma ne ispunjava zahtjeve i ne njeguje vrijednosti zajednice te se smatra učestalim uzrokom sukoba među partnerima i raspada obitelji (Maleš, 2012). Obilježja međuljudskih odnosa poput težnje za slobodom i nezavisnošću, uz sebičnost, mogu dovesti do slabljenja društvene povezanosti, smanjene potrebe za pripadanjem drugomu i suradnjom te su često produkt različitih partnerskih i obiteljskih struktura (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

3. Definicije obitelji

Postoje različite definicije koje opisuju obitelj. Najbolji opis pojma obitelji pronalazi se u tvrdnjama kojima se obitelj smatra prvom životnom skupinom kojoj čovjek pripada, a koja ima svoju strukturu, funkcije, pravila, uloge, načine komuniciranja, načine suočavanja s problemima i njihovim rješavanjem te je kao takva organizirani koherentni sustav, odnosno prirodni socijalni sustav koji je mnogo više od zbroja pojedinaca koji dijele i djeluju u jedinstvenom fizičkom i psihosocijalnom prostoru (Štalekar, 2010). Međutim, klasična definicija obitelji koja uključuje obilježja braka i krvnog srodstva (više nisu jedina obilježja) ne pokriva sve tipove obitelji (Maleš, 2012). Ponajprije je bitno spomenuti kako

danas susrećemo nuklearne, odnosno proširene obitelji koje uključuju majku, oca i dijete (Jančić i sur., 2019). U suvremenom društvu prevladava koncepcija tzv. moderne obitelji jer je došlo do transformiranja određenih funkcija u tradicionalnoj obitelji. Različitost obiteljskih struktura promatra se s pomoću različitih kriterija (Wise, 2003):

- međusoban odnos djece i roditelja (npr. biološka i usvojena djeca)
- bračni status roditelja (razvedeni, odvojeni, ponovno oženjeni)
- broj roditelja u obitelji (jednoroditeljske – posljedica razvoda braka, smrti, izvanbračne zajednice, vlastite odluke i želje za djetetom, ali ne i za partnerom i dvoroditeljske obitelji) i
- roditeljska seksualna orijentacija (heteroseksualni i homoseksualni parovi).

Sve je učestalija pojava razvedenih bračnih parova s djecom, alternativnih zajednica, posvojiteljskih obitelji, udomiteljskih obitelji, istospolnih obitelji, samohranih roditelja, izvanbračnih obitelji, surogat obitelji, parova bez djece i kalendarskih obitelji. Posvojiteljske, udomiteljske i surogat-obitelji predstavljaju poseban oblik obitelji pri čemu dijete može biti posvojeno, udomljeno ili dijete surogat-majke. Kada dijete nema adekvatnu skrb unutar svoje obitelji ili uopće nema vlastitu obitelj, ono odlazi u udomiteljske obitelji ili u dom za nezbrinutu djecu (Jančić i sur., 2019). U Zakonu o udomiteljstvu (2011) navodi se kako je udomiteljstvo privremeni oblik pružanja socijalne usluge smještaja, a prema statusu udomitelja može biti nesrodničko, srodničko i profesionalno. Dakle, udomiteljska skrb podrazumijeva alternativnu obiteljsku skrb, a razdoblje trajanja skrbi varira u različitim državama kako bi se zadovoljile specifične potrebe djeteta pa to može biti skrb pred posvojenje, vikend-skrb ili praznička skrb, skrb za oporavak djece s tjelesnim i/ili mentalnim oštećenjima ili skrb za skupinu djece u jednoj obitelji ili dugoročna skrb za dijete koje ne može biti posvojeno (Radočaj, 2007). Posvojiteljske su obitelji stalni oblik udomiteljstva. Pravo na posvojenje djeteta mogu ostvariti osobe koje nisu u braku ili nisu članovi izvanbračne zajednice, ali uvijek prednost imaju bračni parovi (Jančić i sur., 2019). Kada parovi zbog određenih bioloških, odnosno zdravstvenih ili nekih drugih razloga nisu u mogućnosti imati svoje dijete, surogat-majka je žena koja zatrudni, nosi i rađa dijete za drugu osobu ili par. Kako bi pomogla nekome tko ne može imati djecu, surogat-majka pristaje dati dijete toj osobi ili paru nakon rođenja. Ovaj način nije zakonski reguliran i odobren u većini europskih zemalja, pa tako ni u Hrvatskoj. Uglavnom prednjače siromašne zemlje, primjerice Indija (Jančić i sur., 2019). Nadalje, kod kalendarskih obitelji dijete u godini podijeljeno stanuje kod obaju roditelja (Maleš, 2012). Heteroseksualnost parova unutar obitelji više nije strogo određena kao kod tradicionalne, odnosno nuklearne obitelji pri čemu pojava istospolnih zajednica uključuje dva pripadnika istog spola, dva muškarca ili dvije žene. Godine 2001. Nizozemska je prva legalizirala istospolne

brakove, dok je u Hrvatskoj sklapanje životnog partnerstva istospolnim parovima omogućeno od 2014. godine (Jančić i sur., 2019). U suvremeno doba teži se za legalnim prihvaćanjem jednakopravnosti različitih struktura obitelji naspram tradicionalne nuklearne obitelji što ovisi o sredini u kojoj žive pripadnici te obitelji i razlikama društvene prihvaćenosti u pojedinoj državi (Maleš, 2012). Promjene u vezi s pravnim i društvenim obilježjima za istospolne partnere/roditelje i njihove obitelji događaju se u zadnja dva desetljeća, što je rezultat stavova javnosti prema istospolnim obiteljima koji su popraćeni brigom i čežnjom za boljom budućnosti homoseksualno orijentiranih pojedinaca (Gates, 2015). Unatoč zakonskom priznavanju, različitim aktivnim udrugama, projektima i sl., u Republici Hrvatskoj i dalje postoje predrasude prema istospolnim obiteljima, odnosno pripadnicima LGBT zajednica. Društvo još uvijek u velikoj mjeri njeguje stav Crkve, odnosno religijsko shvaćanje o braku kao isključivoj zajednici koju čine muškarac i žena, a istospolne zajednice doživljavaju neprihvaćanje. Godine 2014. provedeno je istraživanje koje je uključivalo ispitivanje stavova o spolnim ulogama te pravima istospolnih partnera na roditeljstvo pri čemu su rezultati istraživanja pokazali kako jako veliku ulogu u stavovima imaju vjera i politička uvjerenja, a parametri poput stupnja obrazovanja, životne dobi i spolnog identiteta nisu imali toliku ulogu koliko prethodno dvije navedene karakteristike (Kamenov i sur., 2014). Autorica Vučković Juroš (2014) također je proučavala seksualne manjine u Republici Hrvatskoj pri čemu je analizirala krutost prihvaćanja LGBT pripadnika, diskriminaciju, nejednakost pred zakonom i socijalnu isključenost u periodu od davnih 60-ih godina 20. stoljeća do suvremenog doba, odnosno prvog desetljeća 21. stoljeća. Ipak, dominantno katoličko društvo od 2014. godine polagano doživljava sitne, ali određene pomake u razmišljanju o istospolnom partnerstvu o čemu svjedoči istraživanje provedeno 2019. godine. Nastojali su se utvrditi stavovi heteroseksualnih i cisrodnih mladih osoba prema LGBT pripadnicima pri čemu se pokazalo kako su studenti otvorenog razmišljanja, tolerantni i pozitivni prema LGBT zajednici, ali istaknula se preferencija heteroseksualnog roditeljstva za priznavanje prava na brak i mogućnost posvojenja (Štrbić i sur., 2019).

4. Vrijednosti: tradicija i obitelj

Tradicija kao prenositeljica vrijednosti, stavova, mišljenja, vjerovanja i sl. utemeljuje univerzalne principe pri čemu ima svoj etički legitimitet. Zapravo podrazumijeva običaje, vrijednosti i principe ljudske zajednice koji se prenose s koljena na koljeno. Upravo se obitelj smatra tradicionalnim oblikom života, odnosno vitalnom, univerzalnom i nepromjenjivom tradicijom unutar koje su organizacija, uloge i struktura članova ipak promjenjive, odnosno varijabilne

ovisno o društvu i vremenu. Nadalje, obitelj se smatra vrijednošću međugeneracijskih odnosa. Iako je doživjela promjenu uloga, ona je još uvijek osnovna i temeljna društvena zajednica koja predstavlja važnost svakom čovjeku i čežnju za ostvarivanjem i uključivanjem u društvenu zajednicu. Ima ulogu povijesnoga, vjerskog, kulturnog i generacijskog prijenosa (Nimac, 2010). Ono što obitelj čini specifičnom jest povezanost, solidarnost, isti sustav materijalnih i duhovnih vrijednosti, poštovanje istih normi ponašanja i zajedničkih interesa. Idealističko razmišljanje o obitelji obuhvaća toplinu, sigurnost, sklonište od vanjskog svijeta i nedaća koje svijet nosi, pripadnost, ravnotežu, doživljaj cjelovite ličnosti i sl. (Mijatović, 1995). Funkcija i obveza obitelji sastoji se od reproduktivne, njegovateljske i socijalizacijske uloge kao primarnih i sekundarnih potreba čovjeka (Janković, 1994). Međutim, obitelj se promatra kao uzrok i posljedica socijalnog okruženja jer s jedne strane uzrokuje promjene u društvu, a s druge strane doživljava promjene od toga istog društva pri čemu postaje čvrsta/stabilna ili labilna (Nimac, 2010). Pojedini autori pak smatraju kako društvene promjene uvjetuju razvoj i promjene u obiteljskoj strukturi, a ne da obitelj utječe na razvoj društva (Mijatović, 1995). Prva promjena koja je obilježila bračnu i obiteljsku zajednicu bila je smanjivanje broja članova. Na brak se ne gleda više samo u funkciji djece ili društva, već na samoostvarenje svake osobe gdje se patrijarhalna nadmoć zamijenila partnerstvom. Dakle, obitelj u promijenjenome društvenom kontekstu teško zadržava svoja povijesno uvjetovana obilježja, ali reproduktivna i odgojna obilježja su najvažnija, kao i pravednost, zajedništvo i društvena odgovornost. Do raspadanja obitelji i nastajanja novih oblika braka dolazi zbog društveno-ekonomskih promjena. Obitelj gubi privilegirano mjesto za prenošenje vrijednosti tradicije zbog pojave fragmentiranosti, ravnodušnosti i neutralnog odnosa prema vrijednostima. Javlja se zabrinutost za obitelj i tradiciju koje se smatraju bitnim sastavnicama društva. Promjena socijalnog konteksta dovodi do krize obitelji koja se susreće s izazovima zbog novih načina obiteljskih odnosa pri čemu se stvara neravnoteža unutar obitelji – raslojavanje obitelji (Nimac, 2010).

5. Suvremena obitelj i njezine poveznice s tradicionalnom obitelji

Tijekom povijesti autori su različito shvaćali pojam tradicionalne obitelji. Tako je autor Giddens (2000) obitelj opisivao kao heteroseksualnu zajednicu baziranu na materijalnim interesima, bez ravnopravnih odnosa, gdje se seksualnost upotrebljavala isključivo za reprodukciju bez emocija. Drugi pak autori nježnije shvaćaju tradicionalnu obitelj te su je smatrali proširenom zajednicom s mnogo djece kao i uključenim djedovima i bakama. U takvim obiteljima sve do polovice 20. stoljeća jasno je raspoređena uloga, žrtvovanje za drugoga,

vjernost i odanost. Ključan segment unutar tradicionalne obitelji jest međugeneracijsko prenošenje iskustava i vrijednosti koji se mogu smatrati obiteljskim vlasništvom. Takvim procesom prenosi se i duhovno značenje te se veze učvršćuju ne samo na krvnom srodstvu već i drugim nematerijalnim elementima (predaje, vjerovanja, simboli) (Nimac, 2010).

Prema autorima Maleš (1995) i Brajša (1995) vidljivo je da su nekadašnji mitovi o majci i ocu iskorijenjeni. Ženska djeca više nisu jedino namijenjena za ulogu majke i više nemaju ulogu „mučenice“, a otac ulogu bezosjećajnog hranitelja obitelji, već je sve prisutniji pojam zajedničkog roditeljstva što upućuje na temeljne promjene u obitelji (Mlinarević i sur., 2007). Suvremena obitelj sinonim je za promjene nastale u srodstvu, braku, roditeljstvu, a potom i u onome ključnom aspektu, unutar kojeg zajedničkim snagama svi trebaju djelovati, a to je odgoj. Prema Štalekaru (2010) suvremena je obitelj dvogeneracijska obitelj, unutar koje u isto vrijeme s istom predanošću, ljubavlju i nježnošću, roditelji podižu djecu. Davne 1986. godine navedeno je istaknuo Košiček, točnije, iznio je stav da bi roditelji trebali biti sretni što im je pružena mogućnost da djecu za život pripremaju i u psihološkom aspektu. Danas na temelju navedenog uočavamo apsurd, gdje se unatoč ljubavi koja je dobila na značenju naspram nekadašnjoj reprodukciji, koja je služila produljenju obiteljske loze, kao i ekonomskom blagostanju, pojavljuje kriza u odgojnoj funkciji. Prisutno je sve više razvoda brakova, sve manje i sve kasnije stupanje u brak, potreba za ostvarivanjem u vlastitoj karijeri, potreba za sve većim slobodnim prostorom za individualne potrebe, težnja za ravnopravnošću, intimnošću itd. (Nimac, 2010). U suvremenoj obitelji dijete se prihvaća kao subjekt s vlastitim pravima i djelovanjima, s naglaskom na nezavisnost naspram nekadašnjoj suradnji i dijeljenju, što je rezultat kreiranja nove paradigme odgovornosti, a rušenje paradigme poslušnosti (Maleš, 2012). Dijete unutar obitelji preuzima obiteljske ideje, pravila ponašanja kao i zadovoljavanje fizičkih, egzistencijalnih i psihičkih potreba (Jančić i sur., 2019). U odgoju osim obitelji sudjeluju i javne institucije čiji je cilj pratiti zadovoljava li, prema Pećnik (2008), obitelj četiri ključna elementa: njegu, strukturiranost roditeljstva (postavljanje granica), prepoznavanje djetetovih potreba i njegovo osnaživanje.

Odgojni put kod suvremenih obitelji vrlo je zahtjevan za roditelje zbog čega su često traumatizirani, nesigurni i neadekvatni za pružanje osnovnih životnih potreba. Zbog nedostatka znanja, a potom i nedostatka vremena posvećenog obitelji, dolazi do pojave gubitka socijalizacije (Tomić-Koludrović, Leburčić, 2002). „Ključić oko vrata“ slika je realnosti posljednjih nekoliko desetljeća (Mlinarević i sur., 2007), koja u današnje vrijeme čvrsto slijedi započeto, iako su konfliktne situacije između djece i odraslih oduvijek postojale, posebice zbog suživota višegeneracijskih obitelji. U suvremenim obiteljima, u pojedinim slučajevima, zbog nemogućnosti identificiranja s obiteljskim ulogama, koje

su iz određenih razloga djelomično prisutne ili nedostaju, djeca se smatraju usamljenima te pomalo i hendikepiranima, te „utočište“ pokušavaju pronaći zanoseći se omiljenim idolima ili grupom vršnjaka. Slijedom toga dolazi do odstupanja normi unutar obitelji, a potom i zaoštavanja odnosa s roditeljima (Reljac, 2011). U suvremenim obiteljima u većoj su mjeri prisutne različitosti, primjerice, u potpunim obiteljima prevladava sklad, potpunost, ljubav i briga između partnera i djece, dok je kod nepotpunih odgojna funkcija zahtjevnija i često popraćena teškoćama. Unutar takvih obitelji zbog nepronalaska adekvatnog rješenja dolazi do odustajanja od brige te prevladavanja nezdrave obiteljske atmosfere. Tada nepotpuna obitelj prelazi u zapuštenu iz koje uglavnom proizlaze maloljetnički delinkventi koji se odaju i prvim porocima, poput droge, alkohola, prostitucije (Mlinarević i sur., 2007).

U suvremenim obiteljima primjetan je i porast broja razvoda brakova gdje su djeca nerijetko okružena nesuglasticama i sukobima roditelja. Zbog toga odrastaju okruženi strahom, patnjom, neizvjesnošću i nepotpunošću. Osim toga djeca mogu reagirati i promjenama u ponašanju i povlačenjem iz društva, mogu biti emocionalno „nesigurna“ kao i razdražljiva te plačljiva. Vrlo se često rastava preslikava i na školske obveze, gdje ih djeca nisu u stanju realizirati. Razvod u svakom slučaju ubrzava proces odrastanja na način da djeca preuzimaju određen teret na svoja leđa i time prekidaju djetinjstvo koje je potrebno svakom djetetu (Mlinarević i sur., 2007). Najčešći razlozi rastave braka u suvremenim obiteljima su osim već poznatih: sklapanje braka u tinejdžerskoj dobi, miješani brakovi, siromaštvo, nezaposlenost, i noviji: iskustva predbračnog začeca ili porođaja, bračna zajednica koja uključuje djecu iz prethodnih brakova, drugi ili treći brak, nerazumijevanje individualnih sloboda itd. Obitelji kod kojih dođe do rastave braka dolazi i do pojave rastavljene i razorene obitelji koja se tada definira kao proširena ili samohrana obitelj (Jančić i sur., 2019). Prema autorici Kuća (2017), navode se tri tipa razvoda: razvod kao poslovni dogovor, prijateljski razvod i visokokonfliktni razvod. Prvi se razvod objašnjava kao isključivi dogovor oko djece bez dodatne komunikacije i bez uključivanja emocija. Za drugi je karakteristično da roditelji bolje funkcioniraju kao prijatelji negoli kao par. I posljednji, visokokonfliktni razvod uključuje visokoizražen negativni naboj među supružnicima koji svoje nesuglasice i sukobe prenose na ostatak obitelji.

Posljedice društveno-kulturološkog zbivanja nemoguće je kontrolirati ili zaustaviti na području braka i obitelji. Istina je da obitelj teži zatvaranju svojeg „gnijezda“ s čežnjom za individualnošću i intimnošću kako pojedinaca tako i zajedničkih odnosa, gdje vidimo da su nekadašnja obiteljska kao i prijateljska druženja svedena na vrlo rijetke susrete. Važno je naglasiti da se u određenim segmentima obitelj sužava, a u određenima se širi, odnosno, u pojedinim dijelovima gubi svoje vrijednosti, dok u drugima dobiva i njeguje neke posve nove. Unatoč navedenim borbama, prijetnjama i promjenama vidljivo je da obitelj i

dalje opstaje kao socijalni sustav koji čini okvir za intimnost i privatnost te da se u konačnici uvijek unutar nje traži sigurna luka (Nimac, 2010). Socijalni psiholozi Scabini i Iafratei (2003) ističu nekoliko čimbenika koji utječu na transformaciju obitelji, a bit će objašnjeni u sljedećim trima potpoglavljima.

5.1. Bračna ranjivost i njezina obilježja

Danas je uočljiv trend gdje se bračni partneri sve više odvajaju od rodbinskih kontakata, koji pri tome sve manje utječu na njih. Bračna sreća postala je osobna sreća, utemeljena na autonomiji i samorealizaciji pojedinca, zbog čega se partneri promatraju odvojeno kao subjekti, a ne kao zajednički objekt. Vidljivo je da sentimentalnost u bračnoj zajednici raste s naglaskom na odgoj djece, a društvena povezanost opada zbog čega se gube stabilne generacijske veze.

5.2. Novi oblik roditeljstva i pad nataliteta

Iako je oslabljena bračna i rodbinska veza, drastično je ojačana povezanost roditelja s djetetom. Razlog tomu jest pogled na dijete kao simbol ljubavi i želje, a ne produžetak vrste u određenoj lozi. Smanjivanje nataliteta posljedica je biranja i planiranja djece, gdje se na roditeljstvo gleda s njegove romantične strane. Takve „male“ obitelji s malim brojem djece znatno ulažu u njih zbog čega su povratna očekivanja iznimno visoka i zbog čega su djeca često opterećena jer znaju da moraju zrelo i odgovorno odgovoriti zahtjevima roditelja.

5.3. Produžen ostanak djece u obitelji

Uz sve promjene koje se događaju u obitelji između djece i roditelja, također se primjećuje odgađanje odvajanja dviju generacija koja se često naziva „produžena obitelj“. Zanimljiv primjer zapravo podsjeća na tradicionalnu obitelj, ali s promijenjenim oblikom i podjelom uloga. Proces ostanka u „gnijezdu“ jest želja za isprobavanjem više stvari uz zadržavanje slobode. Takav primjer ima pozitivne uloge s kojima osoba zrelije i s drugim usvojenim kompetencijama ulazi u samostalni život, ali i negativne gdje se katkad odugovlačenje zna reproducirati u nedonošenje odluke. Sa sociološkog aspekta pojavljuje se problem nezaposlenosti, kao i rješavanja stambenog pitanja, dok je sa psihološkoga sve izraženija kultura „puerocentrizma“ gdje roditelji koji mnogo ulažu u svoju djecu teško podnose novi raskorak u samostalnost, pri čemu je ponovno vidljiva emocionalna slika obitelji u suvremenom svijetu.

6. Zaključak

Usprkos velikom broju promjena koje djeluju na obiteljsku i bračnu zajednicu u suvremenom svijetu, može se prihvatiti vrlo snažna rečenica autora Nimca (2010) koji kaže da je obitelj nepromijenjena forma promjenjivog sadržaja. Iz navedenog možemo zaključiti da je nužno i potrebno da se obitelj mijenja s obzirom na prateće posljedice modernizacije, urbanizacije, industrijalizacije, liberalizacije i individualizacije, ali uz zadržavanje njezine osnovne funkcije i uloge zadovoljavanja emocionalnih i fizičkih potreba te osiguravanja socioekonomskih uvjeta. Tradicionalna slika obitelji nije adekvatna u današnje vrijeme prije svega zbog njezine promijenjene strukture i definicije, a zatim percepcije i očekivanja svake obitelji koja se temelji na emocionalnom naboju. Promjene, odnosno nadograđene vrijednosti trebaju se selektivno mijenjati i razvijati s ciljem što boljeg adaptiranja novim promjenama i utjecajima. Kako bi toplina obiteljskih odnosa i sreća unutar svakog doma bila prisutna u najvažnijem periodu dječjeg života, kao i podržavanje različitih obiteljskih struktura bez naglašavanja „onih“ idealnih, potrebno je roditelje, odgojitelje, učitelje, praktičare, pa i znanstvenike motivirati na suradnju i konstantno educiranje kako bi mogli odgovoriti novim potrebama društva. Naglasak je i dalje na obitelji, odnosno roditeljima koji moraju duhovno i moralno „čeličiti“ svoje vrijednosti, ideje, navike i vještine kako bi bili prvi i nezaobilazni odgojni akteri. Osim navedenog, potrebna je potpora države i institucija s kojima obitelji usko surađuju, točnije, njihova komunikacija, jer, kako ističe Herbert Spencer, znanje mladima omogućuje suočavanje s problemima i priprema ih za rješavanje problema s kojima će se susresti kao odrasli ljudi u demokratskom društvu. U konačnici, na temelju proučene literature i provedenih istraživanja, možemo dati odgovor na postavljeno pitanje u uvodnom dijelu. Obitelj je zaista prvo mjesto gdje ljubav počinje i bez obzira na njezinu strukturu ili mogućnost raspada, od roditelja uvijek mora prema djeci ostati briga, ljubav, oslonac i podrška, točnije, roditeljska se uloga uvijek mora ispunjavati s mnogo predanosti, požrtvornosti te dosljednoga odgojnog djelovanja kako bi što sigurnije stvorila krila za budući život vlastite djece (Mlinarević i sur, 2007).

7. Literatura

1. Brajša, P. (1995). *Očevi, gdje ste!* Zagreb: Školske novine.
2. Gates, G. J. (2015). Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples, *Future of Children*, 25 (2): 67–87. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/43581973?seq=1#metadata_info_tab_contents (Posjećeno 5. rujna 2023.)
3. Giddens, A. (2000). *Il mondo che cambia. Come la globalizzazione ridisegna la nostra vita*. Bologna: Il Mulino.
4. Jančić, A., Jurišić, K., Lončarić, A. (2019). Postmoderna i promjene u braku i obitelji, *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 3 (3): 153–162. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/234853> (Posjećeno 2. rujna 2023.)
5. Janković, J. (1994). Obitelj – društvo – obitelj, *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3): 277–282. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29713> (Posjećeno 4. rujna 2023.)
6. Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji: sustavni pristup*. Zagreb: Alineja.
7. Kamenov, Ž., Huić, A., Jelić, M. (2019). Attitudes towards Gay and Lesbian Parental Rights among Heterosexual Croatian Citizens: The Effect of Traditional Gender-Role Attitudes, *Revija za sociologiju*, 49 (2): 231–251. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/225764> (Posjećeno 8. prosinca 2023.)
8. Koprek, I. (2015). Razarajući čimbenici braka i obitelji, *Bogoslovska smotra*, 85 (3): 759–778. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/147995> (Posjećeno 6. studenoga 2023.)
9. Košiček, M. (1986). *Antiroditelji*. Sarajevo: Svjetlost.
10. Kuća, A. M. (2017). *Utjecaj razvoda braka roditelja na djecu*. Doktorska disertacija, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu.
11. Maleš, D. (1995). *Obitelj i uloga spolova*. Zagreb: Školske novine.
12. Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima, *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (67): 13–15. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/124015> (Posjećeno 2. rujna 2023.)
13. Mijatović, A. (1995). Obitelj i poremećaji socijalnog konteksta, *Društvena istraživanja*, 4 (4-5 (18-19)): 465–485. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/32347> (Posjećeno 4. rujna 2023.)
14. Mlinarević, V., Peko, A., Munjiza, E. (2007). Slika obitelji u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti za mlađu školsku dob, *Odgojne znanosti*, 9 (1 (13)): 33–48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/32764> (Posjećeno 13. rujna 2023.)
15. Nimac, D. (2010). The Traditional Family's Prospects or the Lack Thereof in Contemporary Society, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 65 (1): 23–35. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/76006> (Posjećeno 12. rujna 2023.)
16. Pečnik, N. (2008). Prema viziji roditeljstva u najboljem interesu djeteta. U: Daly, M. (ur.) *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 15–38.
17. Raboteg-Šarić, Z., Pečnik, N., Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
18. Radočaj, P. T. (2007). Prijevod – Pravo djeteta na odrastanje u obitelji: Smjernice za praktičan rad na državnom i međudržavnom posvojenju i udomiteljskoj skrbi,

- Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1): 233–256. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/11502> (Posjećeno 2. rujna 2023.)
19. Reljac, V. (2011). Obitelj kao privilegirano mjesto prenošenja vjere, *Riječki teološki časopis*, 37 (1): 57–72. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71250> (Posjećeno 13. rujna 2023.)
  20. Scabini, E., Iafrate, R. (2003). *Psicologia dei legami familiari*. Bologna: Il Mulino.
  21. Stala, J. (2015). Punina postojanja osobe – civilizacija ljubavi u kontekstu post-moderne, *Crkva u svijetu*, 50 (3): 469–477. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/147639> (Posjećeno 5. rujna 2023.)
  22. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske toplice: Tonimir.
  23. Štalekar, V. (2010). Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti, *Medicina Fluminensis*, 46 (3): 242–246. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/59246> (Posjećeno 2. rujna 2023.)
  24. Štrbić, M., Jeleković, T., Popović, D., Brajković, M., Žukina, P., Štambuk, M. (2019). Evaluations of Parenting by Same-Sex vs Different-Sex Couples among Heterosexual University Students: Experimental Between-Subjects Vignette Design Study, *Revija za sociologiju*, 49 (2): 253–281. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/225766> (Posjećeno 8. prosinca 2023.)
  25. Tomić-Koludrović, I., Leburić, A. (2002). *Sociologija životnog stila, prema novoj metodološkoj strategiji*. Zagreb: Naklada Jesenski Turk i Hrvatsko sociološko društvo.
  26. Vučković Juroš, T. (2014). Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2): 195–218. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/143520> (Posjećeno 8. prosinca 2023.)
  27. Wise, S. (2003). *Family structure, child outcomes and environmental mediators: an overview of the Development in Diverse Families Study*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
  28. Zakon o udomiteljstvu (2011). *Narodne novine 1921*, Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_08_90_1921.html (Posjećeno 2. rujna 2023.)

CHANGES IN THE FAMILY AS A BEARER OF EDUCATIONAL VALUES (THEN AND NOW)

Abstract

With the development of human society, the family also develops as the basis and foundation of society. The family is the cradle of humanity due to its role in the value system of society and the generational role of transmitting them. As society is constantly faced with various and numerous changes in various areas from economic, economic, social, moral, so the family as a community is also changing. Getting married and starting a family is different for younger generations than it was before. Today, young people find it extremely difficult to become independent, there is a tendency for higher education and a more successful career, which ultimately results in the postponement of marriage and parenthood, as well as the decreasing number of children in the family. The paper will describe in more detail the newly emerging differences between traditional and modern families, marriage, as well as the parenting styles of parents, which continue to develop and change. In particular, the role of parents will be highlighted as very responsible and demanding, which changes along with the challenges of modern society and can sometimes be challenging and stressful at the same time.

Keywords: parenting styles then and now, family structure then and now, social changes